

EEN DOGMATISCH TRILEMMA

Bijbelwetenschap en dogmatiek

Een eerlijk en nauwkeurig lezer van de Bijbel zal van mening zijn dat – naast vele andere – in ieder geval de volgende twee attributen aan God toegeschreven moeten worden: alwetendheid en veranderlijkheid. Gods alwetendheid blijkt bijvoorbeeld uit teksten waar de auteur spreekt over Gods kennis van ons leven, vóórdat wij zelfs geboren waren (Ps. 139:16), maar ook in vele andere opzichten lijkt God volkomen en zekere kennis te hebben van alles wat er in de menselijke geschiedenis gebeurt (Ps. 139:4; Jes. 44:6-8). Goddelijke veranderlijkheid heeft even goede papieren: regelmatig wordt over Gods berouw gesproken, zowel Gods berouw ten kwade (Gen. 6:6; I Sam. 15:11, 24) als ten goede (bijv. Jer 15:6; Jona 3:9-10). Met name passages als Joel 2:13-14 en Hosea 11:8 suggereren in sterke mate dat God op een beslissing terugkomt, hoewel niet op dezelfde wijze als een mens op zijn fouten en verkeerde beslissingen terug moet komen (Num. 23:19; I Sam. 15:29; Ps 110:4; Jak. 1:17). Deze beide visies worden ook door recent bijbels-theologisch onderzoek – inclusief dat aan onze eigen universiteit - ondersteund.

Echter, wat moet de systemisch theoloog met deze gegevens? Zij of hij zal in ieder geval duidelijk moeten maken wat er met goddelijke alwetendheid en veranderlijkheid bedoeld wordt. Ik denk dat we, althans *prima facie*, gerechtvaardigd zijn op grond van de bijbelse gegevens beide attributen op de volgende wijze te definiëren: goddelijke alwetendheid is Gods volkomen en zekere kennis van de waarheidswaarde van iedere propositie, terwijl goddelijke veranderlijkheid het gegeven is dat God niet alleen van intentie *kan* veranderen, maar het soms ook doet (God bedenkt zich soms). Uit Gods alwetendheid vloeit Gods voorkennis voort: God weet naast de noodzakelijke ook welke contingente *states of affairs* in de toekomst gerealiseerd zullen worden.

Het probleem

En nu het probleem. De beide attributen blijken onverenigbaar met elkaar te zijn. Als God volkomen en zekere kennis van de toekomst heeft (inclusief experiëntiële kennis), hoe kan God dan ooit van standpunt of visie veranderen of op een beslissing terugkomen? In de loop der geschiedenis – of God zelf nu aan de tijd gebonden is of niet, d.w.z. of God nu *everlasting* of *eternal* is – wordt er geen enkel element aan Gods kennis toegevoegd. Wellicht kan God een nieuwe emotionele houding ten opzichte van hetzelfde object aannemen, maar zelfs dan weet God van tevoren dat Hij in zijn houding zal veranderen. Echter, als God volkomen voorkennis heeft, zelfs van zijn eigen emoties, hoe kan God dan ooit van *intentie* veranderen? Waarom zou de Here op een beslissing terugkomen, zoals Hij deed in het geval van Saul en Ninevé? Het lijkt niet alleen zo te zijn dat wij geen enkele reden kunnen vinden voor God om van intentie te veranderen, het lijkt zelfs zo te zijn dat er geen enkele reden *kan* zijn voor God om van intentie te veranderen (d.w.z. het probleem lijkt niet zozeer epistemologisch als wel metafysisch te zijn). Hoe kan God, die volkomen almachtig, goed en alwetend is, ooit werkelijk een intentie hebben, als Hij weet dat Hij op een later tijdstip die intentie zal laten varen en een andere intentie zal hebben? Dit lijkt simpelweg onmogelijk.

Het trilemma

Ik denk dat drie, maar ook niet meer dan drie oplossingen zich aanbieden. De eerste oplossing is de volgende: inderdaad, deze twee attributen van God leveren een contradictie op, maar we zullen het toch moeten geloven, omdat deze dingen ons verstand verre te boven gaan. Wie kan God volkomen begrijpen, zoals Hij is? Zijn er niet vele andere dingen in onze geloofsleer die wij niet kunnen begrijpen? Ik denk dat we met recht dit antwoord de *fideïstische oplossing* kunnen noemen, omdat de nadruk gelegd wordt op het geloof. Mijns inziens is deze oplossing problematisch. Het is waar dat er vele dingen in ons geloof zijn die ons verstand te boven gaan, zoals de Triniteit, de incarnatie en de opstanding der doden in het eschaton. Echter, het is cruciaal om te zien dat deze dingen, hoewel zij ons verstand *te boven gaan*, ons verstand *niet tegenspreken*. Met betrekking tot andere dogma's hoeven wij geen dingen te geloven die elkaar tegenspreken, dingen die elkaar wederzijds uitsluiten. Waarom zou dit dan wèl het geval moeten zijn met betrekking tot Gods alwetendheid en veranderlijkheid? Moeten en mogen wij God niet ook liefhebben met *geheel ons verstand* (Matt 22:37)? Ik concludeer dat we goede redenen hebben om de fideïstische positie te verwerpen.

De tweede oplossing ontkent dat God werkelijk van intentie kan veranderen. Deze oplossing is zo gek nog niet, want dit is wat bijna alle theologen in de geschiedenis hebben gedaan: Philo, Augustinus, Anselmus, Thomas van Aquino, Calvijn, en vele anderen. Ik denk dat we daarom met recht deze oplossing de *traditionele oplossing* kunnen noemen. Het probleem is dat het merendeel van de bijbels-theologische wetenschappers voet bij stuk zal houden en zal claimen dat de Bijbel wel degelijk zegt dat er verandering van intentie in God is. En als men de Bijbel als Gods Woord beschouwt zal men hier dus niet zo graag op willen inleveren. Ik concludeer dat we goede redenen hebben om ook de traditionele oplossing af te keuren.

De derde en laatste hoorn – ja, ja: onze koe heeft drie hoorns - van het trilemma biedt een oplossing door te ontkennen dat God (in de traditionele zin) alwetend is. Men kan als argument bijvoorbeeld aanvoeren dat de proposities omtrent toekomstige contingenties geen waarheidswaarde hebben. Een dergelijke strategie wordt onder andere gevolgd door Basinger, Rice en Hasker. God heeft volkomen en zekere kennis van het verleden en het heden, maar die heeft Hij niet met betrekking tot toekomstige contingenties die niet van tevoren door Hem bepaald zijn. In zekere zin is de toekomst dus open voor God. Laten wij deze positie daarom de *open oplossing* noemen. Het probleem met deze oplossing is dat de Schrift het tegendeel suggereert, wat door de recente bijbels-theologische wetenschap bevestigd wordt: God heeft wel degelijk volkomen voorkennis van wat er in de toekomst zal gebeuren. Daarom kunnen zijn profeten ook met grote nauwkeurigheid vertellen wat er eeuwen later plaats zal vinden. De open oplossing heeft natuurlijk wel wat tegenargumenten, zoals eventuele probabilistische kennis van God, maar de meeste exegeten zullen hierdoor niet overtuigd zijn. Ik concludeer dat deze laatste oplossing evenmin kan overtuigen als de vorige twee.

Wat nu?

Het is duidelijk dat er aan alle drie de oplossingen ernstige bezwaren kleven. Maar wat nu? Wat moeten we nu geloven? Ik denk dat in een juiste beantwoording van deze vraag naast exegetische en dogmatische gegevens ook de *geloofservaring* van mensen meegerekend zal moeten worden en wellicht zal dit de doorslag geven. Alle drie posities zijn zwak, maar een vierde positie is er niet, tenzij men van elk geloof omtrent Gods

attributen wil afzien en dit lijkt onmogelijk voor een christen. Wellicht is het het beste de positie te kiezen (of aan te blijven hangen), die het meest overeenkomt met hoe men de Here ervaart in de dagelijkse omgang met Hem. Als men maar bereid is zich onder het gezag van de Schrift te stellen. Misschien is het het beste als we ruimte laten voor een ieder van deze drie visies: ik denk dat geen van de drie in strijd is met de centrale christelijke geloofswaarheden. De Bijbel als Gods Woord acht ik absoluut autoritatief, maar inzake Gods alwetendheid en veranderlijkheid biedt de Schrift wellicht onvoldoende gegevens om met zekerheid conclusies te trekken over deze attributen. Afhankelijk van hoeveel waarde men hecht aan de traditie en hoezeer men het intellectueel probleem werkelijk als probleem ervaart zal men dan positie kunnen kiezen. Wellicht ook wordt de uiteindelijke positiekeuze bepaald door gegevens die niet zozeer bijbels-theologisch of dogmatisch van aard zijn. Maar misschien zie ik belangrijke gegevens over het hoofd. Ik ben daarom benieuwd naar reacties van mensen die anders over dit trilemma denken!

Bron: *Oikodomè* IX.3 (juni 2005), 32-35.